

Артист-влак тудым шке коклаштышт, йӱратен да пагален, Она пелешеныт. Фамилийжым ешарыме кўлын огыл, тугакат раш — тиде Анисия Федоровна Федоровам тыге маныныт. 1982 ий годсек ты тўняште уке гынат, пырля ыштыме йолташыже-влак тудым порын, мемнан Оная манын шарналтат.

Пўртўс кажне шочшо икшывыланак ойырематше талантан лияш шке вийжым ок пу. А Анисия Федоровалан, вєкат, шочмыж годымк мыскараче лияш сангашыже возалтын. Илья Россыгиным ужын омыл, но кугурак-влак деч колалтын: пуйто тудо сценышке лектеш веле, эше ик шомакымат пелештен ок шукто, а воштылмо шумо шўм-чоным чыгылтараш тўналеш. А Анисия Федоровнам шке ужынам. Тудым ала-молан эре ончылшо-вычаным шарнем. Рольжо-шамыч тугай лийыныт гын веле. Сценышке лектешат, ончылшовычшым онгайын тарвата, вара ниялта да ончышо ўмбаке залыш шыр-рге ончалеш — тунамак туддеч мыскара шўлыш толмым шижын воштылмо шуын.

Мыскараче лияш тудлан пўртўс шкежак полшен манмаште Анисия Федорован Алима шўжарже тебе кузе шарналтат:

— Она акам, мый тудым изака манам ыле (кугыракше Маруся лўман — Авт.), 1930 ий 28 мартыште шочын. Ешыште вич йоча лийынна. Она акам — нылымше икшыве, мый дечем ончыч шочшо. Ожно вет ўдырамаш-влак азам мӱнгыштӱ ыштеныт. Пӱркӱргындӱ кызытсыла пружинан пушкыдо койкет мойн лийын огыл. Койко олмеш — пу олымбал. Мем-

ял пӱрѐн, сарыш кайыме деч шылын, дезертир семын коштын, ўшкыжнам тудо шўшкыл кочкын. Тыге шыл, шӱр-торӱк деч посна кодна. Вич икшыве да авам чот орланенна. Тунам колхоз погым пеш чот эскереныт, туге гынат ик погынымаште мемнан ешлан презым пуаш пунчалыныт. Тудым ме лўшташ йӱрышӱ ушкал лиймешкыже ончен-куштышна. Вара кенета шурно ыш шоч, улыжымат фронтлан колтылмо. Ме, икшыве-влак, ӱрканен шоген онал. Шужен шинчаш огыл манын, эре кычалынна, амалкаленна. Нолго шўмлан кошташ тўнална. Ниялме шўмым тыгыдын руэна, конгаш коштена, шуареш шуарвондо дене шурен, пуйто ложашыш савырена. Вара авам, эгерче гайым ыштылын, конгаш пыштен луктеш ыле. Ме гына огыл, ялыште шукын тыге илен лекташ толашышт. 1947 ийыште ача сар гыч пӱртылӱ. Тудо 60 ияш марте гына илыш, маным. Авана 81 ияш колыш.

Она акам нерген мо ушешем пешак кодын гын, тиде — тудын чоялыкше. Мыскараче-влак чояк улыт такшым. Ала онгай, ала ойго маншаш — каласкален ончыктем. Йўштӱ толмек, сӱснам шўшкылын, шылжым клатеш сакена ыле. Она акам школ гыч пӱрты-

тен ончыкташ шотшо ситен. Тыге экзамен-влакым кучен сенен. Вара тунемаш кайыш.

Театрыште ышташ тўналмекше, гастроль дене коштыштыла, ялышкына пурыде огыт кай ыле. Ме артист-влак-лан подкогылым ыштен пукшена, нуным мончаш олтен пуртена, ял калык унала нанта-яш толаша. Ял калык кызыт гына тўкылалт шинча. Артистетмочет, пуйто огытат уж, огытат кол.

Акам отпусклан толмыж годымат нигунам каналтен шинчен огыл. 50-ше ийлаште пасушто шурным кид дене тўредме. Отпускышто улмыж годым Она акамат полшаш коштын. Икана ала-кузе чыла деч почеш кодынна. Акам мо, артист вет — ял калыкын, туддек лишкырак лийын, тидым-тудым палымыже шуын. Акам нунылан тўрлым ойлыштеш, каласкала, пуйто изирак концертм ончыкта. Ен-влак рў-ўж да рў-ўж воштылын колыштыт. А ме — авам, изам да мый — тиде жапыште лупшена веле, тўредына. Ончык эртыше-влак дене тӱр лийна. Акамым колыштыш-шамыч кокла гыч ала-кудыжын ушешыже возын да кычкырал колтен: «Ончыза-ян, Она мемнам ондалышыс». Чылан веран-верышкышт куржыныт. Ен-влак тунам пеш келшен, иктесылан полшен иленыт. Пасуэш шкетнам коден, садак огыт кай ыле. А тунам Она акам лўмын тугай мыскарам ыштен, икамана, шке вий дене ял калыкым поктен шуаш мемнан ешлан полшен.

Тудын кажне шомакше мыскара шўлышан ыле. Адак пеш чот кушташ тале улмыжым шарнем. Но мураш так гына, тале ыле манын ом керт.

Нигунам черле коштмы-

Векат, сангашыжак возалтын

ко олмеш — пу олымбал. Мемнанат онгам шарыман олымбална ыле. Авам Оня акам дене мўшкыран лийын. Жап шуын, йёсё чучаш тўнгалынат, олымбаке возын. Содор гына павышка кувам ўжын конденыт. Азат шочаш тўнгалын. Павышка кува ала-мом юватылын дыр, шижынат шуктен огыл, аза кўвар ўмбаке камвозын. Ачам, кўвар ўмбац азам налшыжла, «Шочын вочшынак тўрштылаш тўнгалын гын, ох, тиде артистак лиеш», манын шырғыжалын. Павышкакан толшо Раман куважат «Тиде, товат, артистак лиеш-артистак лиеш», ышта-лын. Тидын нерген ачам шуко гана воштылын каласкален.

Талант пўралтын гын, маска лүкеш але кугу мотор олаш шочметын ок ончо. Анисия Федорован шочом Йыгын ялжат лодыра лонгаште верланен. Морко районьшто тыгай ялже шагал огыл.

Могайрак вара ешыште Анисия Федорова кушкын? Угыч Алина шўжаржын каласкалымашке савырнена:

— Ачана кудло ияш лийын колыш. Кугу сарыште кредалын, сусырген пытыже пўртыльё, садлан ўмыржат кужу ыш лий. Ешыште вич йоча лийышна, маньым. Эн кугу изана Санек лўман ыле — 1924 ийыште шочшо. Шарнем, авам дечын ургымо машинаман налын пучаш пеш йодын. Машинаман налын пуышт. Тугай мастар ыле, шкаланна гына огыл, уло ялдан ургаи тўгале. Адак калай гыч тўрлө атышорым ыштылаш кертын. Тунам вет сурт кўргыштё кучадтмо күлеш

А. Федорова тиде пўртеп шочын-кушкын; Алина шўжарже ден пўшкудыжо А. Федорован шўжарже ўмбаке;

ўзгарым налаш лийын огыл. Изам ала-кузе дыр кылменат, могойжым сўван (кокша) пызырен. Мемнан кугу тагана лийын, маньыт. Мый тыгайжымак ом шарне. Изамым саде тага тўкен, лач сўванышкыже логалтен да сўванже пудештын. Шўтлымек, олымжосалыш каен, шўйын йогаш тўнгалын. Изам, тўрланен керте, 1943 ийыште самырыкак коллен колтыш.

Сана изам почеш 1926 ийыште Маруся акам шочын. Тале бухгалтер ыле. Ялыште пашадарлан окса логалын огыл, сандене Красноярскыш вербоватлалтын кайыш. Тушанак, ешым поген, илаш кодо. Кум икшывыже уло. 1952 ийыште шочшо эн кугу ўдыржё аккордеоным талын шокта.

Кумшо икшыве — вес изам, Миклай лўман, 1928 ийыште шочын. Тудат артист лийишеже улмаш. Кок ийым Йошкар-

Олаште, училищыште театральной отделенийште тунемын. Но чот кылмен да черланен. Ола гыч содыки налын пўртыл кертна. Уло могойжос йоранын, ончалашат лўдыкшю ыле. Мўнгыштё шокшо мончат, шокшо контаблет — тыгак эмышна. Тўрланыш гынат, олашке тетла ыш кай, садлан тунемде кодо. Кё пала, ала тудат тале артист лиеш ыле. Ўмыржё кўрылтмеш, Моркышто ешыж дене илыш, ДОСAAF райкомын председателъжылан ыштыш.

Сар деч ончыч ачам-авам йорлынак илен огыгыл. Но сар гудымжос мемнан ешлан чот логале. 1942 ий сентябрьыште ачана сарыш кайыш. Мый кокымшо ала кумшо классыште тунемам ыле. Ачан кайымыж деч кум кече ончыч лўштымё ушкалнам чодыраште маска пызырыш Тудо шыжымак кокияш ўшкыжна кўтүгыч йомо. Вара паденна: шкенан

лынат, кўзым налын, сўсна коям пўчкын пурташ клатыш лекте. Кояж дене мом ыштынеже улмаш — ом пале. Пўчшыжла, кўзыжё мунчалтен каен да чара кидвургышкыжос пўсыж дене логалын. Вўр чот йогаш тўнгалын. Мый декем пўртын куржын пурьш. Айда моннын авай деке манын чыштыраш пиже. Аванаже идымыште кылтам шийын. Идымыш куржшыла, мыйым пеш туныкта: «Тый авайлан сўсна коям лўчкаш тўчымо нерген ит ойло. Шўдыр мучашым шуаштме гудым кўзё логале маньына, йёра?» — манеш. Ониса акам, ойлыманат огыл, тугай чулым, эре иктаж-могай онайым ыштылаш, шонен лукташ мастар ыле. Весшўргё школым пеш сайын тунем пытарыш. Кок рвезе да акам Морко кыдалаш школыш тунемаш кайышт. Тунем пытарыме ийыштыже Весшўргыш Йошкар-Ола гыч артист-влак спектакль дене толынын. Оня акам тунамак мутланен налаш шотым муын. Тимофей Григорьев дене ой-канашым кучымыж нерген вара каласкала ыле. Тудыжо «Тый училищыш, театральной отделенийш тунемаш пураш мий», — манын. Акам тудо шыжымак кайыш. Пўртылыннат, э-э, каласкала: кузе муралтен ончыктен, почеламутым ойлен, этюдым ыш-

Нигунам черле коштымжым, тидем коршта, тудем коршта манмыжым ом шарне. Сурт кўргё сомылым ышташ тўнгалеш гын — тул гай: ушкал лўштымет, кўнчыла шўдырымет, вынер куымет. Поснак индеш ниян йыдалым ышташ ойыртемын мастар ыле. Театрланат ыштылын. Икана спектакльыште модаш йыдал кўлтан да ала-кудо артистшылан ышташ кўштымё улмаш. Тудыжо жапым так шуйкален коштын. Акам, тебе тыге кўлеш маншыла, налын да саде индеш ниян йыдалыштым ыштен пыштен. Артист-влак толмышт гудым йыдал нерген воштыл-воштыл каласкаленыт. Мом ойлаш, акамже талак ыле. Шарнем: мўнгыштё кок акам да изам йыдалым ышташ шинчыт. Чылашт деч ончыч Оня акам ыштен шуктен.

Чонжос дене тудо пеш поро ыле. Палантай уремыште илымыж гудым мемнан вел гыч мийыше-влак эре тудын пачерешыже шогалыныт. Нигомат пукшыде-йўктыде луктын колтен огыл.

Тудын порылыкшо нерген ойленат от пыгаре. Акамын шке икшывыже лийын огыл. Урал кундемыште гастроль дене коштышыштла, тушечын тулыкеш кодыш изи ўдырым ончаш конда. Оня акам ден марийжым авай-ачай манаш тўнгале. Ончен-куштен, йолымбак шогалтышт. Акам колымо гудым чыт кугу ўдыр ыле манаш ок лий. Мынар ияш кодмыжым раш каласен ом керт.

М. ИЛИБАЕВА.

Умбакеже вес номерыште лиеш.